

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 9. Maddesinin Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi^(*)

The Impact of Article 9 of the Turkish Civil Procedure Code on the International Jurisdiction of Turkish Courts

Dr. Öğr. Üyesi Rumeysa PARTALCI^(**)

Öz

Bu çalışma kapsamında, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) m. 9'un, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine etkisinin açıklanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla üç ana bölümden oluşan bir sistem izlenmektedir. Öncelikle, Türk mahkemelerinin milletlerarası anlamda yetkisi üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda, genel kural olan 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) m. 40 ve diğer özel yetki kurallarına değinilmektedir. Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin belirlenmesi konusundaki açıklamalardan sonra, Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkemeyi öngören HMK m. 9'un açıklanmasına geçilmektedir. Madde, iyi anlaşılabilmesi için, mülga 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmaktadır. Özellikle Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında açılacak malvarlığı davalarında ek yetki kuralı bakımından HMK m. 9 ile HUMK m. 16'nın karşılıklı değerlendirmesi yapılmaktadır. HUMK m. 16'nın değiştirilmesinin sonuçlarına ve bu hususta doktrinde yer alan görüşlere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, Türkiye'de Yerleşim Yeri Bulunmayanlar Hakkında Genel Yetkili Mahkeme.

(*) Araştırma Makalesi / Makale Geliş Tarihi: 31.05.2022 - Makale Kabul Tarihi: 18.10.2022
DOI: 10.56701/shd.1124285

(**) Sakarya Üniversitesi, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Sakarya - Türkiye
E-posta: rbagci@sakarya.edu.tr
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-2357-5021>

Abstract

In this paper, it is aimed to explain the impact of art. 9 of Code of Civil Procedure No. 6100 on the international jurisdiction of Turkish courts. For this purpose, a system, which consists of three main parts, is followed. First of all, the international jurisdiction of Turkish courts is determined. In this context, art. 40 which is the general jurisdiction rule of Turkish Code of Private International and Procedural Law No. 5718 and the special jurisdiction rules are examined. After the explanations regarding the determination of the international jurisdiction of the Turkish courts, art. 9 of Code No. 6100, which is the general rule about persons who do not have a domicile in Turkey, is explained. Art. 9 is examined comparatively with the former Code of Civil Procedure No. 1086 for a better understanding. Especially, there is a comparative examination of art 9 of Code No. 6100 and art. 16 of former Code No. 1086 includes the additional rule about action in property rights of persons who do not have a domicile in Turkey. The results of the amendment of art.16 of former Code No. 1086 and the views in the doctrine on this issue are included.

Keywords

Turkish Code of Private International and Procedural Law, Turkish Code of Civil Procedure, Former Turkish Code of Civil Procedure, International Jurisdiction of Turkish Courts, General Jurisdiction Rule About Persons who do not have Domicile in Turkey.

GİRİŞ

Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkemeyi belirten 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu¹ (HMK) m. 9, 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun² (MÖHUK) m. 40’ın iç hukukun yetki kurallarına yaptığı yollama dolayısıyla, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi belirlenirken de gündeme gelmektedir. HMK m. 9, mülga 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu³ (HUMK) m. 9/1 ve m. 16’nın birleşiminden oluşan bir hükümdür.

Çalışma kapsamında, HMK m. 9’un Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi üzerindeki etkilerine değinilecektir. Özellikle malvarlığı davalarına ilişkin getirilen ek yetki kuralının Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi üzerinde önemli sonuçları olmuştur. Bu hususta HMK m. 9’da, mülga HUMK m. 16’dan çok farklı bir hüküm getirilmektedir. Yapılan değişiklik sonucunda, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini kısıtlayan önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışmada bu hususta doktrinde yer alan görüşlere de yer verilmekte ve bunlar ışığında değerlendirmeler yapılmaktadır.

¹ RG. 4.2.2011/27836.

² RG. 12.12.2007/26728.

³ RG. 2,3,4.7.1927/622,623,624.

I. TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİNİN BELİRLENMESİ

A. GENEL OLARAK TÜRK MİLLETLERARASI YETKİ SİSTEMİ

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin kurallar, MÖHUK m. 40 ile 46 arasında düzenlenmektedir. MÖHUK m. 40, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi bakımından genel bir kural öngörmektedir⁴. Bu kurala göre, Türk mahkemelerinin bir davada milletlerarası yetkisinin bulunup bulunmadığı, iç hukukumuzdaki yer itibariyle yetki kuralları kapsamında belirlenecektir⁵. Ancak MÖHUK, iç hukuka yapılan bu atfın yanı sıra ayrıca bazı özel yetki kuralları da öngörmektedir. Bu özel yetki kuralları MÖHUK m. 41-46 arasında düzenlenmiştir. MÖHUK m. 41 Türklerin kişi hallerine ilişkin davaları için, MÖHUK m. 42 yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davalar için, MÖHUK m. 43 miras davaları için, MÖHUK m. 44 iş sözleşmesi ve iş ilişkisi davaları için, MÖHUK m. 45 tüketici sözleşmesine ilişkin davalar için ve MÖHUK m. 46 sigorta sözleşmesine ilişkin davalar için özel yetki kuralları düzenlemektedir. Böylece, MÖHUK'ta karma nitelikte bir milletlerarası yetki sistemi kabul edilmektedir⁶. Bu sistem ile amaç, milletlerarası yetkinin sadece iç hukukun yetki kurallarına göre belirlenmesinin yaratacağı sorunları bertaraf etmektir⁷.

Doktrinde özel yetki kurallarının, MÖHUK m. 40'da hüküm altına alınan genel yetki kuralı karşısında, nasıl uygulanacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, yabancılik unsuru içeren bir uyuşmazlığın, MÖHUK'ta yer alan özel yetki kurallarının kapsamına girmesi durumunda, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi bu özel yetki kurallarına göre belir-

⁴ Aysel Çelikel and B. Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk: Genel Kurallar, Milletlerarası Özel Hukuk, Milletlerarası Usul Hukuku* (17th edn, Beta 2021) 566; Cemal Şanlı, Emre Esen and İnci Ataman-Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9th edn, Beta 2021) 458; Işıl Özkan and Uğur Tütüncübaşı, *Uluslararası Usûl Hukuku*, (2nd edn, Adalet 2020) 74.

⁵ Ergin Nomer, *Devletler Hususî Hukuku: Kanunlar İhtilâfı Hukuku, Milletlerarası Usul Hukuku, Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (23rd edn, Beta 2021) 454; Çelikel and Erdem (n 2) 566; Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları* (7th edn, Beta 2019) 147; Gülören Tekinalp, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Bağlama Kuralları* (13th edn, Vedat 2020) 403; Gülören Tekinalp, Ergin Nomer and Ayşe Odman Boztosun, *Private International Law in Turkey* (Kluwer Law International BV 2012) 200; Şanlı, Esen and Ataman-Fıganmeşe (n 2) 458; Ceyda Süral, 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi' (2012) 26(100) TBB Dergisi 167, 171; Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk* (7th edn, Savaş 2021) 61; Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (2nd edn, Yetkin 2021) 240; Hacı Can and Ekin Tuna, *Milletlerarası Usul Hukuku* (2nd edn, Adalet 2019) 86; Zeynep Derya Tarman, *Milletlerarası Özel Hukuk El Kitabı* (2nd edn, Vedat 2019) 26, Özkan and Tütüncübaşı (n 2) 75.

⁶ Çelikel and Erdem (n 2) 567; Nuray Ekşi, 'Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları' (1999) 11(1-3) MARUHAD 247, 247.

⁷ Çelikel and Erdem (n 2) 567; Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 247.

lenmelidir⁸. Somut olayda söz konusu olan uyuşmazlığın öncelikle MÖHUK'ta yer alan özel yetki kurallarının kapsamında bulunup bulunmadığına dikkat edilmelidir⁹. Dolayısıyla uyuşmazlığın MÖHUK'ta bulunan özel yetki kurallarının kapsamına girmesi halinde, uyuşmazlık bakımından yetkili bir Türk mahkemesinin bulunup bulunmadığı sadece ilgili özel yetki kuralı çerçevesinde belirlenmektedir¹⁰. Kanaatimizce de, milletlerarası özel yetki kurallarının kapsamına giren bir ihtilaf hakkında, öncelikle MÖHUK m. 41-46 arasında belirtilen kurallara göre yetkili mahkeme belirlenmelidir. Bu uyuşmazlık hakkında MÖHUK m. 40'ın yollama yaptığı iç hukukun yetki kurallarının araştırılmasına gerek bulunmamaktadır¹¹.

Doktrinde bulunan diğer görüşe göre ise, milletlerarası özel yetki kurallarının kapsamına giren bir uyuşmazlık hakkında, MÖHUK m. 40 uyarınca iç hukukumuzdaki yetki kuralları da uygulanma imkânına sahiptir¹². Bu görüşe göre, milletlerarası yetkinin belirlenmesi konusunda öncelik ülke içi yetki kurallarının dır¹³. Özel nitelikteki milletlerarası yetki kuralları, iç hukukun yer bakımından yetki kurallarına göre mahkemelerin milletlerarası yetkisinin kurulamadığı durumlarda istisnai olarak uygulanmaktadır¹⁴.

B. MÖHUK MADDE 40'DA DÜZENLENEN GENEL YETKİ KURALI VE HMK M. 6

MÖHUK m. 40 ile yabancılık unsuru bulunan ihtilaflar hususunda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, iç hukukun yer bakımından yetki kurallarına bağlanmıştır¹⁵. Usul hukuku bakımından yer itibarıyla yetkili bir mahkemenin bulunması, milletlerarası yetkinin varlığı için de zorunlu bir unsurdur¹⁶. Bir davada iç hukuka göre yetkili bir mahkeme yoksa milletlerarası yetkili bir

⁸ Çelikel and Erdem (n 2) 567; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 458-459; Doğan (n 3) 61. MÖHUK m. 41 özelinde bu görüşü belirtenler de bulunmaktadır, bkz., Bilgin Tiryakioğlu, 'Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davâlarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi' in *Tuğrul Arat'a Armağan* (Yetkin 2012) 1157; Mine Tan Dehmen, 'Türk Vatandaşlarının Kişi Hallerine İlişkin Davalar Bakımından 5718 Sayılı MÖHUK'ta Kabul Edilen Yetki Kuralı' (2013) 33(1) MHB 169, 171; Can and Tuna (n 3) 89.

⁹ Çelikel and Erdem (n 2) 567; Can and Tuna (n 3) 89.

¹⁰ Şanlı (n 3) 147; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 458.

¹¹ MÖHUK m. 41'in uygulaması bakımından bunun pratik bir öneminin olmadığı belirtilmektedir, bkz., Tan Dehmen (n 17) 188. Zira MÖHUK m. 41 hükmü gereğince ilk olarak Türkiye'de yer itibarıyla yetkili bir mahkeme bulunup bulunmadığı tespit edilmektedir.

¹² Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 473, 478; Nuray Ekşi, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi* (2nd edn, Beta 2000) 47.

¹³ Ekşi *Milletlerarası Yetki* (n 10) 47.

¹⁴ İbid.

¹⁵ Çelikel and Erdem (n 2) 566; Şanlı (n 3) 147; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 458.

¹⁶ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 455; Tekinalp, Nomer and Odman Boztosun (n 3) 200, Özkan and Tütüncübaşı (n 2) 75.

mahkeme de mevcut değildir¹⁷. Doktrinde, iç hukukun yetki kurallarını esas alan bu milletlerarası yetki düzenlemesinin, uygulanması kolay bir sistem oluşturduğu belirtilmiştir¹⁸.

Mülga 2675 Sayılı MÖHUK¹⁹ m. 27 de, 5718 Sayılı MÖHUK m. 40 ile aynı doğrultuda bir düzenleme içermekteydi. Böylece 2675 Sayılı MÖHUK döneminde de, Türk mahkemelerinin yabancılık unsuru taşıyan bir dava bakımından yetkili olup olmadığı hususu, iç hukuk hükümleri uyarınca o davaya bakabilecek yer bakımından yetkili bir mahkemenin bulunması şartına bağlıydı²⁰.

İç hukukumuzdaki yer bakımından yetki kuralları, başta HMK ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu²¹ (TMK) olmak üzere çeşitli kanunlarda düzenlenmiştir.

İç hukukun yer bakımından yetki kuralları incelenirken ilk ele alınması gereken, 6100 sayılı HMK m. 6'daki genel yetki kuralıdır²². HMK m. 6/1 uyarınca: “genel yetkili mahkeme, davalı gerçek veya tüzel kişinin davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesidir”. Tüzel kişiler için maddede belirtilen yerleşim yeri, tüzel kişinin ana statüsünü gösteren belge, senet ya da tüzükte yer alan merkezinin bulunduğu yer mahkemesi olacaktır²³. Ancak bu ana statüde yerleşim yeri belirtilmemiş ise, tüzel kişinin idari işlerinin yoğunlaştığı yer yerleşim yeri sayılacaktır²⁴.

HMK m. 6/2'ye göre, yerleşim yeri TMK hükümleri uyarınca belirlenmelidir. TMK m. 19/1 gereğince; “Yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir”.

¹⁷ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 455; Şanlı (n 3) 148; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 458; Süral (n 3) 171.

¹⁸ Çelikel and Erdem (n 2) 566.

¹⁹ RG. 22.05.1982/17701.

²⁰ Yılmaz Altuğ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku: Devletler Hususi Hukukunda Yargı Yetkisi* (3rd edn, İstanbul Fakülteler Matbaası 1983) 53; Ekşi, ‘Aşırı Yetki’ (n 4) 247; Ekşi *Milletlerarası Yetki* (n 10) 81.

²¹ RG. 8.12.2001/24607.

²² Çelikel and Erdem (n 2) 569.

²³ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 456; Çelikel and Erdem (n 2) 571; Rona Aybay and Esra Dardağan, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması: Kanunlar İhtilafı* (2nd edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2008) 48; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 467; Hakan Pekcanitez, Muhammet Özekes, Mine Akkan and Hülya Taş Korkmaz (eds), *Pekcanitez Usûl Medenî Usul Hukuku* (15th edn, On İki Levha 1/03, 2017) 271; Abdurrahim Karlı, *Medeni Muhakeme Hukuku* (5th edn, Filiz 2020) 198; Baki Kuru and Burak Aydın, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı* (4th edn, Yetkin 2020) 64; Şanal Görgün, Levent Börü, Barış Toraman and Mehmet Kodakoğlu, *Medenî Usûl Hukuku* (9th edn, Yetkin 2020) 163; Doğan (n 3) 65; Tarman (n 3) 27.

²⁴ Çelikel and Erdem (n 2) 571; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 467; Tarman (n 3) 27.

II. TÜRKİYE’DE YERLEŞİM YERİ BULUNMAYANLAR HAKKINDA GENEL YETKİLİ MAHKEME

A. GENEL OLARAK

HMK m. 6 uyarınca, davalının yerleşim yeri mahkemesi genel olarak yetkili mahkemedir. Ancak davalının Türkiye’de bir yerleşim yeri yoksa uygulanması gereken madde, HMK m. 9 olmaktadır.

HMK m. 9/1’de, “Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme, davalının Türkiye’deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesidir” denilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de yerleşim yeri olmayanlara karşı açılacak davalarda genel yetkili mahkeme, bu kişilerin Türkiye’deki mutad meskenlerinin bulunduğu yer mahkemesidir²⁵.

6100 Sayılı HMK’den önce yürürlükte bulunan mülga HUMK’ta Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında yetkili mahkeme farklı düzenlenmiştir. Mülga 1086 Sayılı HUMK m. 9/1 gereğince, davalının ikametgâhı²⁶ belli değilse, davaya Türkiye’de son defa oturduğu yer mahkemesinde bakılmalıdır²⁷.

HMK m. 9, Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkemeyi belirlerken, HUMK m. 9/1, davalının ikametgâhının belli olmaması halinde yetkili mahkemeyi göstermektedir. Ayrıca yetkilendirilen mahkeme de iki kanunda farklıdır. HMK m. 9, yetkili mahkeme olarak, davalının mutad meskeni mahkemesini, HUMK m. 9/1 ise, davalının son defa oturduğu yer mahkemesini yetkili kılmaktadır.

²⁵ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 459; Çelikel and Erdem (n 2) 572; Tekinalp, Nomer and Boztosun (n 3) 200; Şanlı (n 3) 151; Baki Kuru, Ramazan Arslan and Ejder Yılmaz, *Medenî Usul Hukuku* (25th edn, Yetkin 2014) 132; Pekcanitez (n 13) 271; Karanlı (n 13) 198; Timuçin Muşul, *Medenî Usul Hukuku* (3rd edn, Adalet 2012) 82; Kuru and Aydın (n 13) 64; Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (Yetkin 2011) 37; Mustafa Kırmızı, *6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemelerinde Görev ve Yetki* (Seçkin 2011) 38, 57, 185; Haydar Karahacıoğlu and Aynur Parlar, *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (Bilge 2012) 97; Taylan Özgür Kiraz, *Gereğçeli 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve İlgili Mevzuat* (Adalet 2012) 28; Görgün, Börü, Toraman and Kodakoğlu (n 13) 164; Doğan (n 3) 63; Süral (n 3) 172; Güngör (n 3) 242; Tarman (n 3) 27; Zeynep İstemi, *Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Milletlerarası Yetki* (Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi 2020) 57; Burak Huysal, ‘Milletlerarası Yetkinin Belirlenmesinde Mutad Meskenin Doğurduğu Sorunlar ve HMK Madde Dokuz Üzerine Bazı Öneriler’ in *Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar, Ulusal Konferans 20 Şubat 2021* (On İki Levha 2021) 98.

²⁶ HUMK’ta yer alan “ikametgah” kavramı, TMK ile uyumun sağlanması amacıyla HMK’da “yerleşim yeri” olarak değiştirilmiştir, Çelikel and Erdem (n 2) 570. Çalışmamızda HUMK dönemindeki duruma değinilirken, HUMK m. 9/1’in metni doğrultusunda, ikametgah terimi tercih edilmektedir.

²⁷ Altuğ (n 9) 54; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü* (6th edn, Demir Demir Yayıncılık 1/06, 2001) 406; H. Yavuz Alangoya, M. Kâmil Yıldırım and Nevhis Deren-Yıldırım, *Medenî Usul Hukuku Esasları* (8th edn, Beta 2011) 94.

B. “SON DEFA OTURULAN YER” İLE “MUTAD MESKEN” KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Mutad mesken, milletlerarası özel hukuka ilişkin antlaşmalarda ve devletlerin iç hukuklarında uygulanacak hukukun belirlenmesi ve mahkemelerin milletlerarası yetkisinin tespitinde çokça başvurulan bir bağlama noktasıdır²⁸. Türk hukukunda da milletlerarası özel hukuka ilişkin düzenlemelerde mutad mesken bağlama noktası kullanılmaktadır. 2011 tarihli HMK ile de artık Türk hukukunda kullanılan bir kavram olmuştur.

Mutad mesken bağlama noktasına bu kadar çok başvurulmasının nedeni, yerleşim yeri bağlama noktasının tayininde zorluklar yaşanmasıdır. Dolayısıyla mutad mesken, yerleşim yerinin tespitinde yaşanan güçlükler nedeniyle milletlerarası özel hukukunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkan bir kavramdır²⁹. Yerleşim yerinin, genellikle gerçek ve fiili durumu yansıtmaması, farklı hukuk sistemlerinde farklı şekilde yorumlanması yaşanan güçlüklerden bazılarıdır³⁰. Mutad mesken kavramı ise, yerleşim yeri kavramından farklı olarak, gerçek ve fiili durumu yansıtmakta ve maddi bir gerçeği ifade etmektedir³¹.

Yaygın bir şekilde bağlama noktası olarak kullanılsa da, mutad mesken kavramının herkes tarafından oy birliği ile kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır³².

Doktrinde mutad mesken kavramı, “*filen oturulan yer*”³³, “*kişinin hayat ilişkilerinin merkezi*”³⁴, “*kişinin yaşamının ağırlık merkezinin bulunduğu yer*”³⁵ şeklinde ifade edilmiştir.

Doktrinde bulunan başka bir tanıma göre mutad mesken, “*gerçek hayat ilişkilerinin sürdüğü, kişinin filen oturduğu ve oturmak isteği ve iradesinde olduğu*

²⁸ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 120; Çelikel and Erdem (n 2) 188; Tekinalp (n 3) 57; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 40; İlyas Arslan, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı* (On İki Levha 2014) 3; Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 99.

²⁹ Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 91; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 40; Arslan (n 28) 18.

³⁰ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 119; Çelikel and Erdem (n 2) 187; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 39-41; Arslan (n 28) 17-18.

³¹ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 122; Çelikel and Erdem (n 2) 187-188; Tekinalp (n 3) 57; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 92; Günseli Öztekin Gelgel, ‘Devletler Özel Hukukunda Velayet, Çocuk Kaçırılmaları, Evlat Edinmeye İlişkin Problemler’ (2005) 4(8) İTÜSBD 119, 132; Ziya Akıncı and Cemile Demir Gökyayla, *Milletlerarası Aile Hukuku* (Vedat 2010) 215; Faruk Kerem Giray, *Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan veya Alıkonan Çocukların İadesi* (Beta 2010) 55; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 41; Arslan (n 28) 45.

³² Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 120; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 44; Arslan (n 28) 40.

³³ Çelikel and Erdem (n 2) 187.

³⁴ Tekinalp (n 3) 57.

³⁵ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 121.

yerdir”³⁶. Bu hususta yine farklı bir tanıma göre mutad mesken, “bir kimsenin belirli bir yerde, kendi istek ve iradesiyle, o yeri hayat ilişkilerinin merkezi yapmaya yetecek derecede kısa veya uzun bir süreliğine oturmasıdır”³⁷.

Herkes tarafından üzerinde uzlaşılan genel bir tanımı olmasa da, doktrinde mutad mesken kavramının niteliği konusunda çoğunlukla benzer açıklamalar yapılmaktadır. Mutad mesken kavramının, bir yerde “makul bir süre” oturmayı içerdiği hususunda doktrinde görüş birliği bulunmaktadır³⁸.

Kanaatimizce, HMK m. 9’un uygulanması bakımından maddede mutad meskenin bir tanımının yer alması yararlı olabilecektir. Nitekim HMK tasarı aşamasındayken³⁹ bu doğrultuda görüş bildiren yazarlar olmuştur⁴⁰. Yazarlara göre, mutad mesken kavramı kabul edilecekse bir tarife ihtiyaç bulunmaktadır⁴¹. HMK yürürlüğe girdikten sonra doktrinde bu kavramı “davalının oturduğu yer” şeklinde açıklayanlar olmuştur⁴².

HUMK m. 9/1’de yer alan son defa oturulan yer kavramı da mutad mesken kavramı gibi gerçek ve fiili durumu yansıtmaktadır. Ancak ikisi de fiili bir kavram olarak karşımıza çıksa da, aralarında farklılıklar bulunmaktadır.

Doktrinde de belirtildiği gibi son defa oturulan yer, daha geniş bir kavramdır⁴³. Mutad mesken ve sakin olunan yer kavramları arasında, kişinin oturma süresi bakımından farklılık bulunmaktadır⁴⁴. Mutad mesken belli bir süre oturmayı gerektirirken, son defa oturulan yer kavramı daha kısa süreli oturmaları da kapsamaktadır⁴⁵. Ayrıca davanın açıldığı sırada hala Türkiye’de oturmayı da gerektirmemektedir⁴⁶. Dava açılmadan önce kısa bir süre de olsa Türkiye’de oturmuş olmak, HUMK m. 9/1’deki yetkinin doğumu için yeterli olmaktadır.

³⁶ Öztekin Gelgel (n 31) 132.

³⁷ Arslan (n 28) 172.

³⁸ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 120; Çelikel and Erdem (n 2) 188; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 91; Işıl Özkan, *Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi* (Naturel 2003) 33; Öztekin Gelgel (n 31) 132; Giray (n 31) 55; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 45; Süral (n 3) 172-173; Arslan (n 28) 49; Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 99.

³⁹ Kanun tasarı aşamasındayken HMK m. 9’un metni m. 14’te yer almaktaydı. Tasarı metni için bkz. <<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>> Erişim Tarihi 17 July 2021; Ali Cem Budak, *Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı* (2nd edn, On İki Levha 2009) 31; Yavuz Alangoya, Kamil Yıldırım and Nevhis Deren-Yıldırım, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Önerileri* (Ufuk 2006) 20.

⁴⁰ Alangoya, Yıldırım and Deren-Yıldırım, *Tasarı* (n 39) 20.

⁴¹ İbid.

⁴² Karslı (n 13) 198.

⁴³ Süral (n 3) 173.

⁴⁴ Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 108.

⁴⁵ Süral (n 3) 173.

⁴⁶ İbid.

HMK m. 9'da mutad mesken kavramının yer almasının sonucu olarak, artık Türkiye'de oturmeyen yabancı bir çiftin boşanma davası Türkiye'de görülmeyecektir⁴⁷. HUMK m. 9/1 döneminde olsaydı, bu çiftin Türkiye'de son defa oturdukları yer mahkemesi yetkili olacaktı. Türklerin kişi hallerine ilişkin olarak MÖHUK m. 41'de özel yetkili mahkemeler öngörüldüğü için, Türkler bakımından bu değişiklik bir sonuç doğurmamaktadır⁴⁸. Ancak hem Türklerin hem de yabancıların malvarlığı haklarına ilişkin davalarında yetkili mahkeme değişikliğe uğramıştır. İleride bu hususa ayrıntılı olarak değinilmektedir.

C. HUMK M.9/1'İN VE HMK M. 9'UN TMK M.20/2 İLE BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. HUMK m. 9/1'in ve TMK m. 20/2'nin Değerlendirilmesi

TMK m. 19/1, yukarıda da sözü edildiği üzere, yerleşim yerinin tanımını vermektedir. TMK m. 20/2 uyarınca ise, “*Önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı hâlde Türkiye’de henüz bir yerleşim yeri edinmemiş olan kimsenin hâlen oturduğu yer, yerleşim yeri sayılır*”.

1086 Sayılı HUMK döneminde, TMK m. 20/2'de yer alan bu hüküm ile HUMK m. 9/1 hükmü hakkında doktrinde bazı görüşler ileri sürülmüştür.

Bir görüşe göre, HUMK m. 9/1, TMK m. 20/2 hükmü ile paralel olarak düşünülmelidir⁴⁹. Yazar, HUMK m. 9/1'in TMK m. 20/2 hükmünü az bir farkla tekrarladığını düşünmektedir⁵⁰. Böylece, Türkiye dışında belli bir ikametgâhı bulunan davalı bakımından HUMK m. 9/1'in uygulanamayacağı savunulmuştur⁵¹. Bu görüşle aynı doğrultuda olan bir yazara göre, “*son defa oturulan yer*” esasının uygulama alanının daraltılması gerekmektedir⁵². Yazar, HUMK m. 9/1'in aşırı yetki kuralı oluşturduğunu ve yabancılık unsuru içeren davalarda uygulanmasının çağdaş devletler özel hukuku anlayışına ters olduğunu savunmaktadır⁵³.

Doktrinde yer alan bir diğer görüşe göre ise, HUMK m. 9/1'de yer alan “*davalının ikametgâhı belli değilse*” ifadesinin, “*davalının Türkiye’de ikametgâhı yoksa*” şeklinde anlaşılması gerekmektedir⁵⁴. Bu görüşü savunan yazara göre, HUMK m. 9/1'in Türk vatandaşları hakkında uygulanma olanağı bulunmamaktadır. Eğer, Türkiye dışında ikametgâhı bulunan yabancılara da maddenin uygulama-

⁴⁷ İbid.

⁴⁸ Süral (n 3) 173; Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 103-104.

⁴⁹ İlhan E. Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri* (6th edn, Sulhi Garan 1975) 151.

⁵⁰ İbid.

⁵¹ İbid 152.

⁵² Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 89.

⁵³ İbid.

⁵⁴ Kuru (n 27) 407.

namayacağı kabul edilirse, maddenin uygulanma kabiliyeti tamamen ortadan kalkacaktır. Çünkü yazar, yabancıların kendi ülkelerinde genelde ikametgâhlarının bulunduğunu belirtmektedir⁵⁵.

Bu görüşler ışığında öncelikle, HUMK m. 9/1'in sadece yabancılar bakımından getirilen bir hüküm olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir.

Mülga 1587 Sayılı Nüfus Kanunu⁵⁶ m. 4, her Türk vatandaşının, Türkiye'de ikametgâhının bulunduğu nüfus memurluğuna kendisini kaydettirmeye mecbur olduğunu belirtmekteydi. Yine Mülga 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu⁵⁷ m. 38, (5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu⁵⁸ m. 36) nüfus kayıtlarının ilgilinin Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil ettiğini belirtmektedir. İkinci görüşü savunan yazara göre⁵⁹, bu madde hükümleri gereğince, bir kimsenin nüfus siciline kayıtlı olduğu yer, ikametgâhı bakımından bir karine teşkil etmektedir. Dolayısıyla her Türk vatandaşının Türkiye'de ikametgâhı vardır. Yargıtay'ın da yazarın görüşü doğrultusunda kararı bulunmaktadır⁶⁰. Doktrinde ise, aynı⁶¹ veya farklı yönde⁶² görüş belirtenler bulunmaktadır.

Farklı yönde görüş belirtenlere göre⁶³, mülga 1587 Sayılı Nüfus Kanunu m. 4 uyarınca getirilen, aksi ispat edilebilir bir karinedir. Yani burada bir kesin karine değil, adi karine⁶⁴ söz konusudur. Böylece, Türk vatandaşının Türkiye'de yerleşim yerinin olmadığı kanıtlanabilecektir. Bu görüşle aynı doğrultuda Yargıtay kararları da bulunmaktadır⁶⁵.

Mülga 1587 Sayılı Nüfus Kanunu, 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu⁶⁶ ile yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece tartışmalar yeni bir boyut kazanmıştır. Çünkü 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda, mülga 1587 Sayılı Nüfus Kanunu m.

⁵⁵ İbid.

⁵⁶ RG. 16.5.1972/14189.

⁵⁷ RG. 22.2.1964/11638.

⁵⁸ RG. 12.6.2009/27256.

⁵⁹ Kuru (n 27) 405.

⁶⁰ Yargıtay 2 HD, 7706/8259, 21.9.1992, (1993) 19(1) Yargıtay Kararları Dergisi 18-19.

⁶¹ Umar (n 24) 38.

⁶² Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 467; Zafer Ergün, 'Şahsın İkametgahı' (1995) 21(1-2) Yargıtay Dergisi 100, 107; H. Yavuz Alangoya, M. Kamil Yıldırım and Nevhis Deren-Yıldırım, *Medenî Usul Hukuku Esasları* (4th edn, Alkım 2004) 97.

⁶³ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 467; Ergün (n 61) 107; Alangoya, Yıldırım and Deren-Yıldırım, *Usul Hukuku* (n 61) 98.

⁶⁴ Adi karine hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü* (6th edn, Demir Demir Yayıncılık 2/06, 2001) 2013-2016; Kuru, Arslan and Yılmaz (n 24) 359-360; Karlı (n 13) 521; Muşul (n 18) 325-326.

⁶⁵ Yargıtay 2 HD, 3581/4486, 2.5.1994; Yargıtay 2 HD, 938/3251, 18.3.1998, <<http://www.kazanci.com/>> Erişim Tarihi 30.5.2022.

⁶⁶ RG. 29.4.2006/26153.

4 benzeri bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla doktrinde, mülga Nüfus Kanunu ile getirilen karinenin artık dayanaksız kaldığı savunulmaktadır⁶⁷. Aynı yönde, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun da kararı bulunmaktadır⁶⁸. Bu durumda artık HUMK m. 9/1'in Türk vatandaşlarına uygulanmayacağı söylenemeyecektir. Türk vatandaşlarının da Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayabilecektir.

Kanaatimizce de, mülga 1587 Sayılı Nüfus Kanunu m. 4 aksi ispat edilebilir bir karine öngörmekteydi. Ancak 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun, 1587 Sayılı Nüfus Kanunu m. 4'ü yürürlükten kaldırmasıyla artık bu tartışmaya gerek kalmamıştır. Dolayısıyla HUMK m. 9/1'in Türk vatandaşlarına da uygulanma olanağı bulunmaktaydı. Aynı doğrultuda, HMK m. 9 da Türk vatandaşlarına uygulanabilmektedir⁶⁹.

HUMK m. 9/1'in sadece yabancılar için getirilmiş bir hüküm olup olmadığı konusundaki tartışmadan sonra, TMK m. 20/2 ile paralel bir düzenleme olup olmadığı değerlendirilebilecektir. Söz konusu maddelerde yer alan ifadelerin benzer olmasının, paralel bir düzenlemeye işaret ettiği söylenebilecektir. İki hükümde de “*ikametgâhın belli olmaması*” ifadesi yer almaktadır.

2. HMK m. 9'un ve TMK m. 20/2'nin Değerlendirilmesi

HMK m. 9, Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili bir mahkeme öngörmektedir. Ancak bir yandan da TMK m. 20/2 hükmü geçerliliğini korumaktadır.

Doktrinde bir görüşe göre, HMK m. 9, yurt dışında bir yerleşim yeri olan ama fiilen Türkiye'de oturan kişiler bakımından uygulanmalıdır⁷⁰. Bu görüşteki yazarlara göre, TMK m. 20/2, yerleşim yerinin tarifini veren bir düzenleme olması itibarıyla önceliğe sahiptir⁷¹. Ayrıca TMK m. 20/2'deki “*halen oturulan yer*” kavramı “mutad mesken”den daha kolay sahip olunabilen bir statüdür⁷². Dolayısıyla TMK m. 20/2, yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bırakmış ama Türkiye'de daha yerleşim yeri edinmemiş kişiler bakımından; HMK m. 9 ise, yabancı ülkedeki yerleşim yerini bırakmamış ve Türkiye'de mutad meskene sahip kişiler bakımından uygulanmalıdır⁷³.

⁶⁷ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 458, 467; Çelikel and Erdem (n 2) 573.

⁶⁸ YHGK, 2-687/705, 8.11.2006, <<http://www.kazanci.com/>> Erişim Tarihi 30.5.2022.

⁶⁹ Şanlı (n 3) 163-164: “*Burada mahkemenin yerel ve uluslararası yetkisi, davalının Türkiye'de mutad meskeninin bulunması veya ihtilâf konusu şeyin Türkiye'de bulunması vakiasına istinaden doğmaktadır. Tarafların vatandaşlığı, yetkinin doğumu bakımından önem taşımamaktadır*”.

⁷⁰ Şanlı (n 3) 152; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 466; İstemi (n 24) 60-61; Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 102.

⁷¹ Şanlı (n 3) 152; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 466.

⁷² Şanlı (n 3) 152; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 466.

⁷³ Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 102.

Daha önce de belirtildiği gibi, HUMK m. 9/1’de açıkça “*ikametgâhı belli değilse*” denmektedir. Hatta bu ifade nedeniyle doktrinde yer bulan tartışmalara yukarıda yer verilmiştir⁷⁴. HUMK m. 9/1’de yer alan bu ifade nedeniyle, yurt dışında ikametgâhı olan kişilere bu maddenin uygulanamayacağı savunulmuştur. Hatta “son defa oturulan yer” kavramı dolayısıyla maddenin aşırı yetki oluşturduğu da düşünülmüştür. HMK m. 9 ise, “*Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar*” şeklinde bir ifade tercih etmiştir. Kanaatimizce bu, HUMK dönemindeki tartışmalar doğrultusunda yapılan bilinçli bir tercihtir. Kanun koyucu “*ikametgâhı belli değilse*” yerine “*Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar*” ifadesini kullanarak, maddenin yurt dışında yerleşim yeri bulunanlara uygulanıp uygulanmayacağı hususundaki belirsizliği gidermiştir. Ayrıca “*son defa oturulan yer*” kavramı yerine “*mutad mesken*” kavramını getirerek, aşırı yetki şüphelerini de bertaraf etmiştir. Ancak yukarıda da sözü edildiği gibi, “*mutad mesken*” kavramının tarifine yer verilmesi de yararlı olabilecektir. Böylece HMK m. 9’un, yerleşim yeri belli ama Türkiye’de olmayan kişiler bakımından uygulama olanağı bulduğu söylenebilecektir. HMK m. 9, yabancı ülkede yerleşim yeri bulunan ve Türkiye’de mutad meskene sahip kişiler bakımından uygulanacaktır. Dolayısıyla, İngiltere’de yerleşim yeri bulunan ama fiili olarak Türkiye’de ikamet etmekte olan kişilere karşı HMK m. 9 uyarınca dava açılabilir.

III. MALVARLIĞI HAKLARINA İLİŞKİN DAVALARDA EK YETKİ KURALI

A. GENEL OLARAK

HMK m. 9, Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayan kişiler için genel yetki kuralı belirlemiş ve ayrıca malvarlığı haklarına ilişkin davalar için ek yetki kuralı getirmiştir.

HMK m. 9’da yer alan ek yetki kuralına göre, “*diğer özel yetki halleri saklı kalmak üzere, malvarlığı haklarına ilişkin bir dava, uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yerde de açılabilir*”. Bu kurala göre, yerleşim yeri Türkiye’de olmayan bir kişiye karşı malvarlığı haklarına ilişkin bir dava, o kişinin Türkiye’deki mutad meskeni mahkemesinde açılabilir gibi, ihtilaf konusu malvarlığının bulunduğu yerde de açılabilir⁷⁵.

HMK m. 9’da belirtilen davalar yalnız mal davaları olmayıp, malvarlığı haklarına ilişkin her türlü mal (taşınır, taşınmaz mallar) ve alacak davalarıdır⁷⁶. Ancak bu mal ve alacakların davaya konu olan uyuşmazlık ile ilgili olmaları gerekmektedir.

⁷⁴ Bkz., yuk. 463.

⁷⁵ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 459; Çelikel and Erdem (n 2) 577; Şanlı (n 3) 163; Tekinalp, Nomer and Boztosun (n 3) 200; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 477; Doğan (n 3) 64; Kuru, Arslan and Yılmaz (n 24) 133; Pekcanitez (n 13) 272; Karslı (n 13) 198; Muşul (n 24) 83; Kırmızı (n 24) 38, 57, 185; Görgün, Börü, Toraman, Kodakoğlu (n 13) 164; Karahacıoğlu, Parlar (n 24) 97; Süral (n 3) 174; Tarman (n 3) 27.

⁷⁶ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 459; Kuru, Arslan and Yılmaz (n 24) 132.

1086 Sayılı HUMK döneminde, Türkiye’de bir yerleşim yeri olmayan kişiler aleyhindeki mal davaları için HMK’den farklı yetkili mahkemeler öngörülmüştür. HUMK m. 16 bu yetkili mahkemeleri göstermektedir. Dolayısıyla, HMK m. 9, HUMK m. 9/1 ve HUMK m. 16’nın birleşiminden oluşmaktadır⁷⁷.

HMK m. 9’un, HUMK m. 16’dan farklarını açıkça görebilmek için öncelikle söz konusu 16. madde metninin incelenmesi yararlı olabilecektir.

B. MÜLGA 1086 SAYILI HUMK M. 16’DAKİ KURAL

HUMK m. 16, HMK m. 9’a göre daha farklı düzenlenmiştir. Maddede, dört farklı yetkili mahkeme öngörülmüştür.

İlk yetkili mahkeme, Türkiye’de ikametgâhı olmayan kişinin sakin olduğu yer mahkemesidir⁷⁸. Öncelikle bu mahkemenin olup olmadığı belirlenmelidir⁷⁹. Kişinin Türkiye’de sakin olduğu yer mahkemesi bulunmaktaysa, artık maddede belirtilen diğer yetkili mahkemelere gidilmeyecektir⁸⁰. Bu bakımdan kademeli bir düzenleme getirilmiştir⁸¹.

Sakin olunan yer, fiili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır⁸². İkametgâhtan farklı olarak sakin olunan yer için kişinin yerleşme iradesinin bulunması gerekmektedir⁸³. Yine ikametgâhtan farklı olarak, sakin olunan yer açısından oturmanın süreklilik taşıması gerekli değildir ve bir kişinin birden fazla sakin olduğu yer bulunabilir⁸⁴. Sakin olunan yerin, mutad mesken kavramından farkı ise, bir yerde oturmanın makul bir süre şartına bağlı olmamasıdır⁸⁵.

Sakin olunan yer, HUMK m. 9/1’de yer alan son defa oturulan yer kavramından farklıdır⁸⁶. İki kavram arasındaki farklılık, davalının dava açıldığı anda Türkiye’de oturmasının gerekip gerekmediği noktasında oluşmaktadır. Sakin olunan yer, davalının Türkiye’de dava açıldığı anda oturmakta olduğunu ifade

⁷⁷ Kırmızı (n 24) 185.

⁷⁸ Çelikel and Erdem (n 2) 578; Aybay and Dardağan (n 13) 49; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Yargılama Usulleri* (7th edn, AÜHF Yayınları 1960) 100; Necmeddin M. Berkin, *Medenî Usul Hukuku Esasları* (Hamle 1969) 81-82; Postacıoğlu (n 48) 168; Necip Bilge and Ergun Önen, *Medenî Yargılama Hukuku Dersleri* (3rd edn, Sevinç 1978) 196; Altuğ (n 9) 55; Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku* (7th edn, Nesil 2000) 229; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 139; Kuru (n 22) 408; Alangoya, Yıldırım and Deren-Yıldırım, *Usul Hukuku* (n 61) 94; Süral (n 3) 174.

⁷⁹ Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 139.

⁸⁰ Alangoya, Yıldırım and Deren-Yıldırım, *Usul Hukuku* (n 61) 94.

⁸¹ İbid.

⁸² Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 87.

⁸³ İbid.

⁸⁴ İbid 87-88.

⁸⁵ Süral (n 3) 172.

⁸⁶ Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 139.

etmektedir⁸⁷. Buna karşılık son defa oturulan yer, davalının dava açıldığı sırada Türkiye’de oturmasını gerektirmemekte, davadan önceki dönemde Türkiye’de oturmuş olması yeterli olmaktadır⁸⁸. Dolayısıyla davalı kendisine karşı dava açıldığı sırada Türkiye’de oturmuyorsa, HUMK m. 16 bakımından Türk mahkemeleri yetkili olamayacaktır⁸⁹. Ancak davalının Türkiye’de son defa oturduğu yer bulunmaktaysa, HUMK m. 9/1’deki mahkemeye gitme olanağı hala bulunmaktadır⁹⁰. Çünkü HUMK m. 9/1, Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan kişiye karşı açılacak davalarda genel yetkili mahkemeyi öngörmektedir.

Türkiye’de ne ikametgâhı ne de sakin olduğu yer bulunan kişiye karşı, üç farklı yetkili mahkemeden herhangi birinde dava açılabilir. Burada seçimlik yetki esasları kabul edilmiştir⁹¹. Bu üç yetkili mahkemeden ilki, kişinin emvalinin, yani malının, bulunduğu yer mahkemesidir⁹². İkincisi, uyuşmazlık konusu şeyin bulunduğu yer ve üçüncüsü de kişinin teminatının bulunduğu yer mahkemesidir⁹³.

Düzenlemeden açıkça görülebileceği gibi, kişinin Türkiye’de “*sakin olduğu bir yer mevcut değilse*”, uyuşmazlık konusu olsun veya olmasın bir malının ya da teminatının bulunması şartıyla, Türkiye’de kendisine karşı mal davası açılabilir. Bu bakımdan, HMK ile HUMK birbirinden farklıdır. HMK m. 9 sadece uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yer mahkemesini yetkili olarak belirtmektedir. Uyuşmazlık konusu olmayan bir malın Türkiye’de olması, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin doğması için yeterli değildir.

HUMK m. 16’da yer alan “*mal*” ifadesi, malvarlığı hukukundan doğan her türlü mal ve alacağı kapsamaktadır⁹⁴. Böylece davalı kişinin taşınır taşınmaz her türlü malı, üçüncü kişilerde bulunan alacakları, kıymetli evrak ve telif hakları bu bağlamda dava konusu mal olarak kabul edilebilecektir⁹⁵.

⁸⁷ İbid.

⁸⁸ Kuru (n 27) 409; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 140.

⁸⁹ Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 140.

⁹⁰ İbid.

⁹¹ İbid.

⁹² Altuğ (n 9) 55; Çelikel and Erdem (n 2) 578; Aybay and Dardağan (n 13) 49; Berkin (n 76) 82; Postacıoğlu (n 48) 168; Bilge and Önen (n 76) 196; Üstündağ (n 76) 229; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 140; Kuru (n 22) 408; Alangoya, Yıldırım and Deren-Yıldırım, *Usul Hukuku* (n 61) 94; Süral (n 3) 174.

⁹³ Altuğ (n 9) 55; Çelikel and Erdem (n 2) 578; Aybay and Dardağan (n 13) 50; Berkin (n 71) 82; Postacıoğlu (n 48) 168; Bilge and Önen (n 71) 196; Üstündağ (n 71) 229; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 140; Kuru (n 27) 408; Alangoya, Yıldırım and Deren-Yıldırım, *Usul Hukuku* (n 61) 94; Süral (n 3) 174.

⁹⁴ Altuğ (n 9) 55; Çelikel and Erdem (n 2) 578; Aybay and Dardağan (n 13) 49; Ansay (n 76) 99-100; Postacıoğlu (n 48) 168; Bilge and Önen (n 76) 196; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 139; Kuru (n 27) 407; Süral (n 3) 174.

⁹⁵ Altuğ (n 9) 55; Çelikel and Erdem (n 2) 578; Aybay and Dardağan (n 13) 49; Ansay (n 76) 99-100; Postacıoğlu (n 48) 168; Bilge and Önen (n 76) 196; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 139; Kuru (n 27) 407; Süral (n 3) 174.

HUMK m. 16'da malların değeri bakımından bir alt sınır gösterilmemiştir. Bu nedenle HUMK m. 16'daki yetkinin doğması için malın değerinin bir önemi bulunmamaktadır⁹⁶.

Doktrinde bulunan bir görüşe göre, malın değeri yetkinin doğumu için önemli olmamakla beraber, haczi mümkün olmayan veya satış kabiliyeti bulunmayan bir mala dayanılarak Türkiye'de dava açılmamalıdır⁹⁷.

Başka bir görüşe göre, haczi mümkün olmayan veya değeri çok az olan bir mal da olsa, bunun bulunduğu yer mahkemesi HUMK m. 16 uyarınca yetkilidir⁹⁸. Yani malın değeri, davacının alacağını karşılamaya yetmeyecek olsa da bu malın bulunduğu yerde dava açılabilir⁹⁹.

Bir diğer görüşe göre ise, üzerinde durulmayacak derecede değersiz bir malvarlığı, HUMK m. 16 bakımından yetkinin doğması için yeterli olmamalıdır¹⁰⁰. Bu hususta örnek olarak Türkiye'ye gelen bir turistin üzerinde bulunan tişört örnek gösterilmiştir¹⁰¹. Bu tişört HUMK m. 16 bakımından yetkinin doğması için yeterli değildir¹⁰². Ancak turistin otomobili Türkiye'de ise, Türkiye'de HUMK m. 16 gereğince davanın açılması için yeterli malı var demektir¹⁰³.

C. HMK M. 9 İLE YAPILAN DEĞİŞİKLİĞİN GEREKÇESİ VE SONUÇLARI

1. "Aşırı Yetki" Gerekçesi

Türkiye'de yerleşim yerinin bulunmaması halinde yetkili mahkemeyi gösteren HMK m. 9'un gerekçesinde, HUMK m. 16'nın neden değiştirildiğine ilişkin olarak bazı açıklamalar yer almaktadır. Yapılan değişiklik ile Türk mahkemelerinin vermiş oldukları kararların yabancı ülkelerde tanınması veya tenfizi gerektiğinde, "aşkın yetki"¹⁰⁴ gerekçesiyle tanıma veya tenfiz talebinin reddinin engellenmek istendiği belirtilmiştir¹⁰⁵.

⁹⁶ Mustafa Reşit Belgesay, *Teorik ve Pratik Adliye Hukuku IV.: Devletler Hususî Hukukunda Adliye* (İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 67 1938) 102.

⁹⁷ ibid.

⁹⁸ Ansay (n 76) 100; Kuru (n 27) 408-409.

⁹⁹ Ansay (n 76) 100; Kuru (n 27) 408-409.

¹⁰⁰ Ergin Nomer and Cemal Şanlı, *Devletler Hususî Hukuku* (18th edn, Beta 2010) 439; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 141.

¹⁰¹ Nomer and Şanlı (n 98) 439; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 141.

¹⁰² Nomer and Şanlı (n 98) 439; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 141.

¹⁰³ Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 141.

¹⁰⁴ Gerekçede "aşkın" yetki ifadesi kullanılmış olsa da, çalışmamızda "aşırı" yetki ifadesi tercih edilecektir. İki ifade de aynı anlama gelmektedir, Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 517; Ergin Nomer, *Milletlerarası Usul Hukuku* (2nd edn, Beta 2018) 197.

¹⁰⁵ Kanun'un gerekçesi için bkz., <<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>> Erişim Tarihi 17 July 2021; Kiraz (n 24) 28; Görgün, Börü, Toraman and Kodakoğlu (n 13) 165, dn. 5; Karılı (n 13) 198.

Doktrinde HMK m. 9'un gerekçesi eleştirilmektedir. Bu eleştirilere göre, milletlerarası yetki kuralları oluşturulurken devlet mahkemelerinin vereceği hükümlerin ileride başka devletlerde tenfiz edilip edilmeyeceği, bir kıstas olarak ele alınamaz¹⁰⁶. Çünkü her devlet, milletlerarası yetki kurallarını ülkesi üzerinde sahip olduğu münhasır egemenlik hakkına dayanarak oluşturmaktadır¹⁰⁷. Türkiye için de bu durum geçerlidir. Aşırı yetkiyi yasaklayan bir devletler hukuku kuralı bulunmamaktadır¹⁰⁸. Çünkü böyle bir kural, devletlerin kendi ülke sınırlarında sahip oldukları yargılama hakları ile bağdaşmayacaktır¹⁰⁹.

Gerekçenin anlaşılabilmesi için aşırı yetki kavramının açıklanması gerekmektedir. Aşırı yetki, devletlerin milletlerarası hukukta kabul görmüş olan olağan bağlanma noktalarını kullanmayıp; zayıf, geçici, sunî ve sübjektif esaslar doğrultusunda kendilerini yetkili görmeleridir¹¹⁰. Dava konusu veya taraflarla yeterli bir bağlantısı bulunmayan¹¹¹ devletlerin kendilerini bu şekilde yetkili görerek oluşturdukları kurallara, "aşırı yetki kuralları" denmektedir¹¹².

Aşırı yetki kuralları, doğal hâkim ilkesine uymamaktadır¹¹³. Bu nedenle adil ve makul bağlanma noktalarına dayanmamaktadır¹¹⁴. Bu kuralların amacının, devletlerin kendi vatandaşları için her zaman hazır bir mahkeme bulundurmak istemeleri olduğu belirtilmektedir¹¹⁵.

Birçok devletin hukukunda aşırı yetki kurallarına rastlanılmaktadır¹¹⁶. İngiliz hukukunda, davalının geçici bir süre de olsa ülkede bulunmasına dayanılarak kendisine tebligat yapılmasının, yetkinin doğması için yeterli görülmesi buna bir örnektir¹¹⁷.

¹⁰⁶ Çelikel and Erdem (n 2) 578.

¹⁰⁷ İbid.

¹⁰⁸ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 460.

¹⁰⁹ İbid.

¹¹⁰ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 518; Nomer, *Usul Hukuku* (n 97) 199; Çelikel and Erdem (n 2) 755-757; Şanlı (n 3) 291; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 464; Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 253; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 55; Nuray Ekşi, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (2nd edn, Beta 2020) 250; Güngör (n 3) 294; İstemi (n 18).

¹¹¹ Joseph Halpern, "Exorbitant Jurisdiction' and the Brussels Convention: Toward a Theory of Restraint' (1983) 9(2) *The Yale Journal of World Public Order* 369, 379.

¹¹² Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 518; Nomer, *Usul Hukuku* (n 97) 199; Çelikel and Erdem (n 2) 755-757; Şanlı (n 3) 291; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 464; Can and Tuna (n 3) 285.

¹¹³ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 518; Nomer, *Usul Hukuku* (n 97) 199; Ekşi 'Aşırı Yetki' (n 4) 249; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 50; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 251; Can and Tuna (n 3) 285.

¹¹⁴ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 518; Nomer, *Usul Hukuku* (n 97) 198-199; Ekşi 'Aşırı Yetki' (n 4) 249; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 50; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 251; Can and Tuna (n 3) 285.

¹¹⁵ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 518; Nomer, *Usul Hukuku* (n 97) 199; Ekşi 'Aşırı Yetki' (n 4) 248; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 55-56; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 252.

¹¹⁶ Mukayeseli hukukta aşırı yetki kuralları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 256-281.

¹¹⁷ Halpern 'Exorbitant Jurisdiction' (n 105) 375; Kevin M. Clermont and John R. B. Palmer, 'Exorbitant Jurisdiction' (2006) 58(2) *Maine Law Review* 474, 477; Richard Frimpong Oppong, 'Mere Presence and International

Alman hukukunda da doktrinde aşırı olduğu kabul edilen kurallar bulunmaktadır. Bunlardan biri, Almanya'da yerleşim yeri bulunmayan bir kişiye karşı açılacak mal davalarının, bu kişinin mallarının veya uyuşmazlık konusunun bulunduğu yer mahkemesinde görülebileceğini düzenleyen kuraldır¹¹⁸. Bu düzenleme, HUMK m. 16 ile benzerdir.

Doktrinde HUMK m. 16'nın aşırı yetki kuralı olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Bir görüşe göre, HUMK m. 16'nın malın değeri bakımından bir sınır koymaması ve malın dava konusu ile herhangi bir ilişkisini aramaması nedeniyle, aşırı yetki tesis edecek biçimde düzenlendiği söylenebilir denmiştir¹¹⁹.

Başka bir görüşe göre ise, HUMK m. 16'yı her somut olayda aşırı yetki kuralı olarak görmek mümkün değildir¹²⁰. Çünkü bu madde, ilamın icra edileceği yerde dava açılması amacıyla bir düzenleme getirmektedir¹²¹. Bu görüşe göre, HUMK m. 16, davalının yokluğunda ve kendini savunamadığı durumlarda aşırı yetki kuralı niteliği taşımaktadır¹²².

2. Değişikliğin Sonuçları ve Öneriler

HUMK m. 16'nın HMK m. 9'daki şekilde değiştirilmesi, belli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki, artık davalının son defa oturduğu yer Türkiye'de olsa da ya da uyuşmazlık konusu olmayan herhangi bir malı veya teminatı Türkiye'de bulursa da, Türk mahkemelerinin yetkili olması kabul edilmemiştir¹²³. Dolayısıyla Türkiye'de yerleşim yeri veya mutad meskeni olmayan davalı, Türkiye'de sakin de değilse, Türk mahkemelerinin yetkili olabilmesi için ancak dava konusu mal Türkiye'de bulunmalıdır¹²⁴. Böylece, HMK değişikliği ile Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin kısıtlandığı söylenebilecektir¹²⁵.

Competence in Private International Law' (2007) 3(2) Journal of Private International Law 325; Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 517-518; Şanlı (n 3) 291; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 668; Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 253; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 54; Ergin Nomer, 'Yabancı Mahkeme İlamlarının Tenfizinde Mahkemenin Yetkisi ve Kamu Düzeni' (2003) 23(1-2) MHB 565, 574; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 254.

¹¹⁸ Alman Medeni Yargılama Kanunu 23. madde metni için bkz., <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p0071> Erişim Tarihi 17.07.2021; Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 517; Şanlı (n 3) 291; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 2) 667; Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 252; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 53; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 258.

¹¹⁹ Aybay and Dardağan (n 13) 50.

¹²⁰ Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 256; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 58; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 282-283.

¹²¹ Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 256; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 58; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 283; Süral (n 3) 175.

¹²² Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 258.

¹²³ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 459; Çelikel and Erdem (n 2) 578; Tekinalp, Nomer and Boztosun (n 3) 201; Kırmızı (n 24) 38, 57.

¹²⁴ Kuru, Arslan and Yılmaz (n 24) 133; Görgün, Börü, Toraman and Kodakoğlu (n 13) 164-165.

¹²⁵ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 459; Çelikel and Erdem (n 2) 579; Alangoya, Yıldırım and Deren-Yıldırım, *Tasarı* (n 39) 20; Süral (n 3) 175, 208; Karlı (n 13) 198.

Doktrinde HUMK m. 16'nın değiştirilmesi ve Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin kısıtlanması eleştirilmiştir¹²⁶. Bazı yazarlara göre, HUMK m. 16, başka hiçbir kanun hükmüne göre davanın açılmadığı hallerde alacaklıyı koruyan bir düzenleme getirmekteydi¹²⁷. Bu değişiklik ile davacıya sadece yabancı bir ülkeden ilam alma olanağı getirilmiş ve bu ilamın Türkiye'de tenfizinde hukuki güçlkle karşılaşma olasılığı göz önüne alınmamıştır¹²⁸. Türkiye'de mutad meskeni bulunmayan ve sadece dava konusu olmayan mal ve alacakları bulunan borçluya karşı yetkili bir mahkemenin bulunmamasının, adil yargılanma hakkını düzenleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6'ya aykırılık teşkil edeceği de belirtilmektedir¹²⁹. Ayrıca HUMK m. 16 hükmünün, davalının Türkiye'de bulunan dış firçası veya ayakkabısı gibi bir malvarlığı ile hiçbir zaman mahkemeye yetki vermediği ve böylece aşırı yetki kuralı olarak kullanılmadığı üzerinde de durulmuştur¹³⁰.

Doktrinde HUMK m.16 ile ilgili olarak önerilere de yer verilmiştir. Buna göre, malvarlığının değerinin üzerinde durulmayacak derecede az olmasının önüne geçilerek HUMK m. 16'daki sorun giderilebilirdi¹³¹. Yani maddede yer alan malvarlığının değeri yönünden bir sınır çizilebilirdi¹³². Yetkinin kurulmasını sağlayan malvarlığı değerinin, davacıyı tatmin edecek şekilde dava konusu ile bağlantılı olması aranabilirdi¹³³.

Gerçekten de, HUMK m. 16'da malvarlığının değeri yönünden bir sınır çizilmesi şeklinde değişiklik yapılması, maddenin yol açabileceği sorunları çözebilecektir. Buna göre, davalının, uyuşmazlık konusu olsun veya olmasın, herhangi bir malının bulunduğu yerde davanın açılması kabul edilebilecektir. Ancak maddeye, bu malın değerinin dava konusunun değerinden az olmaması gerektiği şeklinde bir şart eklenebilecektir.

Doktrinde MÖHUK'a eklenecek bir hüküm ile malvarlığı haklarına ilişkin davalarda, davalının Türkiye'de bulunan ve dava talebine oranla önemli sayılabilecek değerde malvarlığının bulunduğu yerde dava açmasının sağlanabileceği de ifade edilmektedir¹³⁴.

¹²⁶ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 459-460; Çelikel and Erdem (n 2) 578-579; Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 106; Burak Huysal, '6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Getirilen Yenilikler Işığında Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Konusunda Bazı Tespitler' (2012) 32(1) MHB 89-90.

¹²⁷ Çelikel and Erdem (n 2) 579.

¹²⁸ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 459-460.

¹²⁹ Şanlı, Esen and Ataman-Fıganmeşe (n 2) 417.

¹³⁰ Çelikel and Erdem (n 2) 579.

¹³¹ Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (n 3) 466.

¹³² Süral (n 3) 176.

¹³³ Ekşi, 'Aşırı Yetki' (n 4) 256; Ekşi, *Milletlerarası Yetki* (n 10) 58; Ekşi, *Tanım ve Tenfiz* (n 108) 283.

¹³⁴ Huysal, *HMK Madde Dokuz* (n 24) 109.

SONUÇ

İnceleme konusu kapsamında, HMK m. 9'un Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, 1086 Sayılı mülga HUMK ile karşılaştırmalı bir açıklama yapılmıştır.

HMK m. 9'un, MÖHUK m. 40'taki kural gereğince, Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkındaki yetkili mahkemeyi gösterdiği belirtilmiştir. Madde, 1086 Sayılı HUMK m. 9/1 ve m. 16'nın birleşiminden oluşmaktadır. Bu nedenle, HUMK m. 9/1 ve HUMK m. 16 ile ilgili açıklamalara ve doktrinde yer alan tartışmalara yer verilmiştir.

HUMK m. 9/1'in, mülga 1587 Sayılı Nüfus Kanunu m. 4 nedeniyle, sadece yabancılara uygulanacağı yönündeki görüşlere yer verilmiştir. Bu çalışmada üstün tutulan görüşe göre, bu madde adi bir karene öngörmektedir. Bu nedenle Türk vatandaşlarının ikametgâhı, her zaman nüfusa kayıtlı oldukları yer olmayabilecektir. 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu böyle bir maddeye yer vermemiştir. Bu nedenle artık bu tartışmaya da gerek kalmamıştır. Dolayısıyla HMK m. 9 ve HUMK m. 9/1 aynı şekilde hem yabancılar hem de Türk vatandaşları için getirilmiştir.

Çalışmada, HUMK m. 9/1 ve TMK m. 20/2'nin karşılaştırmalı incelemesine yer verilmiştir. Doktrindeki görüşler de dikkate alınarak bu iki maddenin paralel düzenlemeler getirdiği söylenebilecektir.

HMK m. 9 ile TMK m. 20/2'nin karşılaştırmalı olarak incelenmesi sonucunda, doktrinde yer alan görüşler ışığında, HMK m. 9'un yerleşim yeri belli ama yabancı ülkede bulunan kişiler bakımından uygulama olanağı bulunduğu söylenebilecektir. TMK m. 20/2 ise, önceki yerleşim yeri belirsiz olan ya da yabancı ülkedeki yerleşim yerini terk ettiği halde Türkiye'de daha bir yerleşim yerine kaydedilmemiş olan kişiler hakkında uygulama olanağı bulacaktır. Bu sonuca, HUMK m. 9/1 ve HMK m. 9'da yer alan ifadelerin farklılığından ulaşılmıştır. HUMK m. 9/1'de, "*ikametgâhı belli değilse*" ifadesi yer almaktadır. HMK m. 9'da ise, "*Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar*" denmektedir.

HMK m. 9'da ayrıca Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında açılacak malvarlığı haklarına ilişkin davalarda ek yetkili mahkeme gösterilmektedir. HUMK m. 16, bu maddeden farklı bir düzenlenme öngörmekteydi. HMK m. 9 sadece dava konusu malvarlığı hakkının bulunduğu yer mahkemesini yetkili kılmaktadır. HUMK m. 16 ise, dava konusu olsun veya olmasın davalının malvarlığının bulunduğu yer mahkemesini yetkili görmekteydi. HUMK m. 16, doktrinde aşırı yetki kuralı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. HMK gerekçesinde de bu aşırı yetki gerekçesine değinilmiştir. Ancak, HUMK m. 16'nın değiştirilmesi ile Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi kısıtlanmıştır. HUMK m. 16'ya, malvarlığının değeri yönünden dava konusundan az olmamasının gerektiği şeklinde bir sınır konularak aşırı yetki endişeleri bertaraf edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akıncı Z and Demir Gökyayla C, *Milletlerarası Aile Hukuku* (Vedat 2010).
- Alangoya HY, Yıldırım MK and Deren-Yıldırım N, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Önerileri* (Ufuk 2006).
- Alangoya HY, Yıldırım MK and Deren-Yıldırım N, *Medenî Usul Hukuku Esasları* (4th edn, Alkım 2004).
- Alangoya HY, Yıldırım MK and Deren-Yıldırım N, *Medenî Usul Hukuku Esasları* (8th edn, Beta 2011).
- Altuğ Y, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku: Devletler Hususi Hukukunda Yargı Yetkisi* (3rd edn, İstanbul Fakülteler Matbaası 1983).
- Ansay SŞ, *Hukuk Yargılama Usulleri* (7th edn, AÜHF Yayınları 1960).
- Arslan İ, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı* (On İki Levha 2014).
- Aybay R and Dardağan E, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması: Kanunlar İhtilafları* (2nd edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2008).
- Belgesay MR, *Teorik ve Pratik Adliye Hukuku IV.: Devletler Hususî Hukukunda Adliye* (İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 67 1938).
- Berkin NM, *Medenî Usul Hukuku Esasları* (Hamle 1969).
- Bilge N and Önen E, *Medenî Yargılama Hukuku Dersleri* (3rd edn, Sevinç 1978).
- Budak AC, *Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı* (2nd edn, On İki Levha 2009).
- Can H and Tuna E, *Milletlerarası Usul Hukuku* (2nd edn, Adalet 2019).
- Clermont KM and Palmer JRB, 'Exorbitant Jurisdiction' (2006) 58(2) *Maine Law Review* 474-505.
- Çelikel A and Erdem BB, *Milletlerarası Özel Hukuk: Genel Kurallar, Milletlerarası Özel Hukuk, Milletlerarası Usul Hukuku* (17th edn, Beta 2021).
- Doğan V, *Milletlerarası Özel Hukuk* (7th edn, Savaş 2021).
- Ekşi N, 'Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları' (1999) 11(1-3) *MARUHAD* 247-258.
- Ekşi N, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi* (2nd edn, Beta 2000).
- Ekşi N, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (2nd edn, Beta 2020).
- Ergün Z, 'Şahsın İkametgahı', (1995) 21(1-2) *Yargıtay Dergisi* 100-108.
- Giray FK, *Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan veya Alıkonan Çocukların İadesi* (Beta 2010).
- Görgün Ş, Börü L, Toraman B and Kodakoğlu M, *Medenî Usûl Hukuku* (9th edn, Yetkin 2020).
- Güngör G, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (2nd edn, Yetkin 2021).
- Halpern J, 'Exorbitant Jurisdiction' and the Brussels Convention: Toward a Theory of Restraint', (1983) 9(2) *The Yale Journal of World Public Order* 369-388.

- Huysal B, '6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Getirilen Yenilikler Işığında Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Konusunda Bazı Tespitler' (2012) 32(1) MHB 71-101.
- Huysal B, 'Milletlerarası Yetkinin Belirlenmesinde Mutad Meskenin Doğurduğu Sorunlar ve HMK Madde Dokuz Üzerine Bazı Öneriler' in *Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar, Ulusal Konferans 20 Şubat 2021* (On İki Levha 2021).
- İstemi Z, *Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Milletlerarası Yetki* (Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi 2020).
- Karahacıoğlu H and Parlar A, *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (Bilge 2012).
- Karslı A, *Medeni Muhakeme Hukuku* (5th edn, Filiz 2020).
- Kırmızı M, *6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemelerinde Görev ve Yetki* (Seçkin 2011).
- Kiraz TÖ, *Gerekçeli 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve İlgili Mevzuat* (Adalet 2012).
- Kuru B and Aydın B, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı* (4th edn, Yetkin 2020).
- Kuru B, Arslan R and Yılmaz E, *Medenî Usul Hukuku* (25th edn, Yetkin 2014).
- Kuru B, *Hukuk Muhakemeleri Usulü* (6th edn, Demir Demir Yayıncılık 1/06, 2001).
- Kuru B, *Hukuk Muhakemeleri Usulü* (6th edn, Demir Demir Yayıncılık 2/06, 2001).
- Muşul T, *Medenî Usul Hukuku* (3rd edn, Adalet 2012).
- Nomer E and Şanlı C, *Devletler Hususî Hukuku* (18th edn, Beta 2010).
- Nomer E, 'Yabancı Mahkeme İlamlarının Tenfizinde Mahkemenin Yetkisi ve Kamu Düzeni' (2003) 23(1-2) MHB 565-577.
- Nomer E, *Devletler Hususî Hukuku: Kanunlar İhtilâfî Hukuku, Milletlerarası Usul Hukuku, Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, (23rd edn, Beta 2021).
- Nomer E, *Milletlerarası Usul Hukuku* (2nd edn Beta 2018).
- Opping RF, 'Mere Presence and International Competence in Private International Law' (2007) 3(2) Journal of Private International Law 321-332.
- Özkan I and Tütüncübaşı U, *Uluslararası Usûl Hukuku*, (2nd edn, Adalet 2020).
- Özkan I, *Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi* (Naturel 2003).
- Öztekin Gelgel G, 'Devletler Özel Hukukunda Velayet, Çocuk Kaçırımları, Evlat Edinmeye İlişkin Problemler' (2005) 4(8) İTÜSBD 119-148.
- Pekcanitez H, Özkes M, Akkan M and Taş Korkmaz H (eds), *Pekcanitez Usûl Medenî Usul Hukuku* (15th edn, On İki Levha 1/03, 2017).
- Postacıoğlu İE, *Medeni Usul Hukuku Dersleri* (6th edn, Sulhi Garan 1975).

- Süral C, 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi' (2012) 26(100) TBB Dergisi 167-216.
- Şanlı C, Esen E and Ataman-Figanmeşe İ, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9th edn, Beta 2021).
- Şanlı C, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları* (7th edn, Beta 2019).
- Tan Dehmen M, 'Türk Vatandaşlarının Kişi Hallerine İlişkin Davalar Bakımından 5718 Sayılı MÖHUK'ta Kabul Edilen Yetki Kuralı' (2013) 33(1) MHB 169-211.
- Tarman ZD, *Milletlerarası Özel Hukuk El Kitabı* (2nd edn, Vedat 2019).
- Tekinalp G, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları* (13th edn, Vedat 2020).
- Tekinalp G, Nomer E and Odman Boztosun A, *Private International Law in Turkey* (Kluwer Law International BV 2012).
- Tiryakioğlu B, 'Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi' in *Tuğrul Arat'a Armağan* (Yetkin 2012).
- Umar B, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (Yetkin 2011).
- Üstündağ S, *Medeni Yargılama Hukuku* (7th edn, Nesil 2000).